

Богдановић В. Биљана
Народна библиотека
Србије, Београд
biljana.bogdanovic@nb.rs

Стручни рад
УДК 027.54:[025.6:021.64(497.11)"2020/2021"
<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2022.64.1.5>

МЕЋУБИБЛИОТЕЧКА ПОЗАЈМИЦА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ И НАЦИОНАЛНИХ БИБЛИОТЕКА РЕГИОНА У ДОБА ПАНДЕМИЈЕ КОВИД-19

Сажетак: Од појављивања првих случајева заразне болести ковид-19 почетком 2020. године и њеног ширења, функционисање многих институција потпуно је заустављено, а касније поново успостављено са великом опрезношћу због опасности ширења заразе. Услед ограничења изазваних пандемијом, међубиблиотечка позајмица добила је још више на значају. Доступност библиотека била је важна, као и ангажовања библиотекара који су своје свакодневне послове обављали у складу са епидемиолошком ситуацијом. Како би био сагледан начин функционисања послова везаних за међубиблиотечку позајмицу националних библиотека региона током пандемије у периоду јануар–децембар 2020. и 2021. године, спроведена је анкета чији су резултати представљени у раду. Поред Народне библиотеке Србије, у анкети су позване да учествују националне библиотеке бивших југословенских република, Словеније, Босне и Херцеговине, Хрватске, Северне Македоније, Републике Српске, Црне Горе, али и Бугарске са којом Народна библиотека Србије има веома развијену међубиблиотечку позајмицу.

Кључне речи: међубиблиотечка позајмица, националне библиотеке, пандемија, рад од куће.

Увод

Време пандемије успорило је многе у њиховим намерама, задацима и пословима. Библиотеке су биле приморане да привремено зауставе, а касније и ограниче своје деловање на дужи период. Рад се, за велики број запослених, преселио у кућне услове. У складу са епидемиолошким мерама требало је у што већој мери изаћи у сусрет корисницима којима су драгоцени фондови књига и остале грађе били делимично или потпуно недоступни.

Епидемија вируса корона у Србији проглашена је 19. марта 2020. године Наредбом о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19.¹ Народна библиотека Србије објавила је обавештење да од 16. марта 2020. године неће бити отворена за кориснике и посетиоце.² Своје читаонице отворила је 27. априла 2020. године,³ када је било дозвољено да само 20 корисника борави у просторијама читаоница на дневном нивоу, уз прописане мере заштите. У складу са Уредбом о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19 Владе Републике Србије и препорукама надлежних органа и институција на основу инструкција Кризног штаба, дозвољени број корисника у читаоницама НБС варирао је од 20, преко 50, до 100 и 200, да би се у појединим моментима смањивао, у зависности од тренутне епидемиолошке ситуације.

Народна библиотека Србије пружала је услуге корисницима и у време повећаног броја заражених ковидом. На самом почетку пандемије, када је, током априла 2020. године, било дозвољено да само двадесеторо корисника борави у просторијама читаоница током дана и прегледа неопходну грађу, забележена су 263 случаја заражених особа⁴ у Републици Србији. То је знатно мање него током априла 2021. године,⁵ када је било дозвољено да највише педесеторо корисника борави у читаоницама, а далеко мање од 19.901 особе забележене као позитивне на ковид-19 у јануару 2022. године,⁶ када је највише стотину корисника могло да се нађе у просторијама читаоница НБС. С временом су се научници упознали са вирусом како би давали упутства и предлагали мере за спречавање и сузбијање ове заразне болести. У складу са епидемиолошком ситуацијом, библиотекар са маскама,

¹ „Наредба о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19”, *Сл. гласник РС* бр. 37 (2020), <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/naredba/2020/37/1/reg> (преузето 8. 4. 2022).

² Обавештење поводом спречавања појаве, ширења и сузбијања заразне болести COVID-19, <https://nb.rs/obavestjenje-povodom-sprecanjanja-pojave-sirenja-i-suzbijanja-zarazne-bolesti-covid-19/> (преузето 8. 4. 2022).

³ Драгана Милуновић, „Народна библиотека Србије у условима ванредног стања проглашеног поводом пандемије заразне болести ковид-19”, *Библиотекар* 62, 2 (2020), <https://bds.rs/bibliotekar/index.php/1/article/view/bibliotekar-2020-62-2-3/pdf> (преузето 15. 4. 2022), DOI 10.18485/bibliotekar.2020.62.2.3

⁴ World Health Organization, <https://covid19.who.int/region/euro/country/rs> (преузето 8. 4. 2022).

⁵ Највећи број заражених током априла 2021. године, према подацима Светске здравствене организације, забележен је првог дана тог месеца са 5.107 заражених особа у Србији.

⁶ World Health Organization, <https://covid19.who.int/region/euro/country/rs> (преузето 8. 4. 2022).

визирима и рукавицама пружали су корисницима све врсте услуга, а књиге које су наручиване, након коришћења одлагане су на посебно обележено место. Након одређеног времена карантина, враћане су у полице. Библиотекари Одељења за пружање информacionих услуга корисницима, који су у то време радили од куће, имали су задатак да путем сервиса *Пишјајте библиотекар* упуте кориснике у начине на које могу доћи до потребне грађе, претражујући доступне дигитализоване колекције које им могу помоћи, организујући термине доласка корисника којима је била потребна грађа из фондова библиотеке. Због драстичног смањења броја корисника који грађу фондова библиотеке могу да користе у читаоницама, састављани су спискови корисника који су претходно најављивали свој долазак. Како би смањили оптерећење листе чекања за термин коришћења читаоница, библиотекари су реализовали корисничке захтеве и без доласка корисника у библиотеку када је то било могуће.⁷ Библиотекари су у тим ситуацијама претраживали каталоге, прегледали грађу, скенирали потребне чланке или делове публикација, а све у складу са *Законом о ауторском и сродним правима* како би корисници добили потребне податке у што краћем року. Ограничење броја корисника минимализовано је тек 15. марта 2022. године, скоро две године након проглашења епидемије у нашој земљи. Међутим, ова могућност није сасвим искоришћена јер корисници, и даље свесни ризика од заразе, ма колико он умањен био, са великим опрезом долазе у читаонице које су отуда попуњене тек половином својих капацитета.

Функционисање међубиблиотечке позајмице НБС у измењеним условима

Међубиблиотечка позајмица је у овој ситуацији била један од начина на који су корисници библиотека ван Београда и Србије могли да дођу до потребне грађе, када је Народна библиотека својим библиотекама-чланицама то омогућавала шаљући углавном скенирану грађу, али и фотокопирану, као и монографске публикације. У случају када је корисницима Народне библиотеке Србије требало обезбедити књиге путем међубиблиотечке

⁷ Ана Николић и Тијана Ловре, „Рад са корисницима током пандемије ковида-19: искуство Народне библиотеке Србије“, у *Библиотека од куће: изазови и могућности организације библиотечких услуга током пандемије: зборник радова*, ур. Виолета Стојменовић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Лесковац: Народна библиотека „Радоје Домановић”, 2021), 23–37.

позајмице, дешавало се да није било могуће добити тражену књигу из иностраних библиотека јер епидемиолошка ситуација у нашем региону тог тренутка није била повољна, тако да је захтев морао бити одбијен. Примећен је пораст броја захтева за скенирање чланака или делова публикација за сврхе међубиблиотечке позајмице у односу на период пре пандемије. Како би се сагледале потешкоће у функционисању међубиблиотечке позајмице, начини на које су оне превазиђене, као и разлике у броју и врсти захтева за међубиблиотечку позајмицу спроведена је кратка анкета међу колегама који раде на овим пословима у оквиру националних библиотека региона са којима је Народна библиотека Србије имала добру сарадњу, како у периоду пре, тако и у периоду који је захваћен радом у измењеним условима услед пандемије заразне болести ковид-19.

Функционисање међубиблиотечке позајмице националних библиотека региона у измењеним условима

Након кратке анализе рада међубиблиотечке позајмице Народне библиотеке Србије и националних библиотека окружења у измењеним условима спровођењем анкете приметне су варијације у обиму и врсти захтева које су корисници упућивали библиотекама. У спроведеној електронској анкети⁸ позване су да учествују националне библиотеке региона путем Google Forms формулара. То су националне библиотеке бивших југословенских република, Словеније, Босне и Херцеговине, Хрватске, Северне Македоније, Републике Српске, Црне Горе, али и Бугарске.⁹ Жеља аутора била је да испита услове, искуства и начине рада националних библиотека из окружења у периоду највећег изазова који се нашао пред библиотекама, периоду њихове (не)доступности. Питања су била углавном затвореног типа. Питања комбинованог типа, којих је било мање, пружала су библиотекама могућност додавања одговора који нису били предвиђени приликом формирања анкете јер зависе од искуства колега током периода рада на који се ова анкета односи. На крају, једно отворено питање које се тицало навођења позитивних примера из праксе у периоду јануар–децембар 2020.

⁸ Анкета је спроведена у периоду 28. 3. 2022. до 8. 4. 2022. године.

⁹ С обзиром на то да Народна библиотека Србије и Народна библиотека „Св. Кирило и Методије” у Софији имају веома развијену сарадњу на пољу међубиблиотечке позајмице, ова национална библиотека је такође укључена у анализу рада националних библиотека везано за послове међубиблиотечке позајмице у време пандемије заразне болести ковид-19.

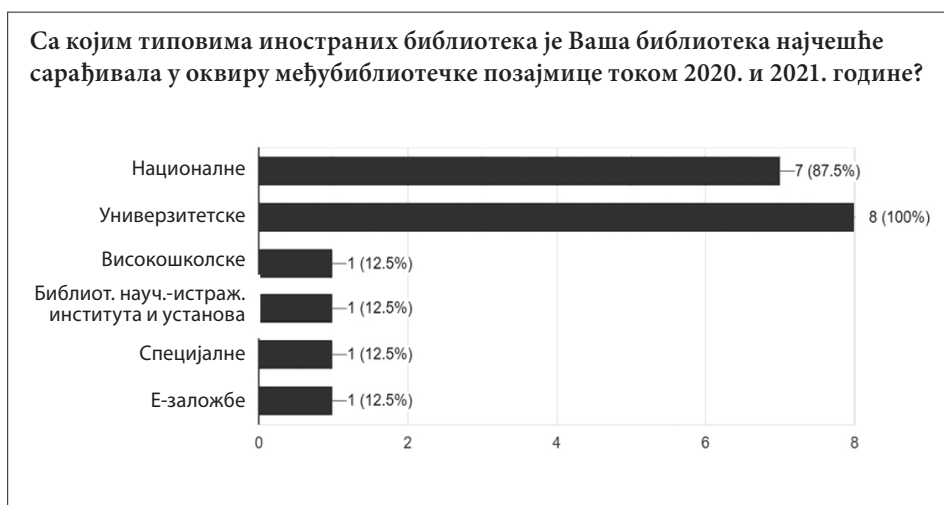
и 2021. године које желе да истакну навело је колеге да врло посвећено одговоре дајући примере како би што боље описали задовољство или потешкоће у раду током пандемије. Анкетом је обухваћен период рада Народне библиотеке Србије и националних библиотека региона под измењеним условима услед пандемије заразне болести ковид-19, од јануара до децембра 2020. и 2021. године. На почетку упитника налазила су се општа питања која се тичу сваке библиотеке која је учествовала у анкетирању: броја запослених који обављају послове међубиблиотечке позајмице у библиотеци, начина на који корисници подносе захтев за међубиблиотечку позајмицу као и са којим типом иностраних библиотека су најчешће сарађивале путем међубиблиотечке позајмице у периоду на који се анкета односи. Након тога, питања која се тичу послова међубиблиотечке позајмице подељена су у два сегмента, где је прво испитиван период рада јануар–децембар 2021. године, као период који је свежији у сећању библиотекара.¹⁰ Након тога, следио је сегмент истих питања везаних за врсту захтева и функционисање међубиблиотечке позајмице као и препреке у раду током периода јануар–децембар 2020. године. Приликом обраде упитника примењена је квантитативна метода обраде и анализе података. На позив су се одазвале све библиотеке осим колега из Црне Горе, а разлог изостанка њиховог учешћа остао је непознат аутору.

Међубиблиотечка позајмица – комуникација са корисницима и сарадња са другим типовима библиотека

Нека од питања спроведене анкете била су општа, везана за начин комуникације са корисницима, број запослених који обавља ове послове у редовним условима у наведеним националним библиотекама. Приметно је да у већини ових националних библиотека послове међубиблиотечке позајмице и у редовним условима обавља један библиотекар. Мањи део поменутих библиотека има по троје запослених, што донекле утиче на ефикасност, нарочито у периоду пандемије. Комуникација са корисницима у редовним условима најчешће се одвија путем имејла или лично, доласком корисника у библиотеку, у мањој мери попуњавањем формулара на сајту библиотеке, док Народна и универзитетска књиžница у Љубљани (Narodna in univerzitetna knjižnica) пружа још један начин позајмљивања

¹⁰ Неки од одговора попут навођења примера добре праксе зависили су од сећања и личног утиска библиотекара, не само од Извештаја о раду.

путем OCLC Resource Sharing мреже Онлајн компјутерског библиотечког центра. Овај вид међубиблиотечке позајмице много је значио колегама из Словеније јер им је обезбедио већу могућност повезивања са другим библиотекама у свету, што је позитивно утицало на ефикасност.¹¹ На питање са којим типовима библиотека су најчешће сарађивале за време измењеног режима рада, испитиване националне библиотеке су одговориле да су у периоду јануар–децембар 2020. као и у истом периоду 2021. године најчешће сарађивале са другим националним, као и универзитетским библиотекама, ређе са осталим типовима библиотека (Слика 1).

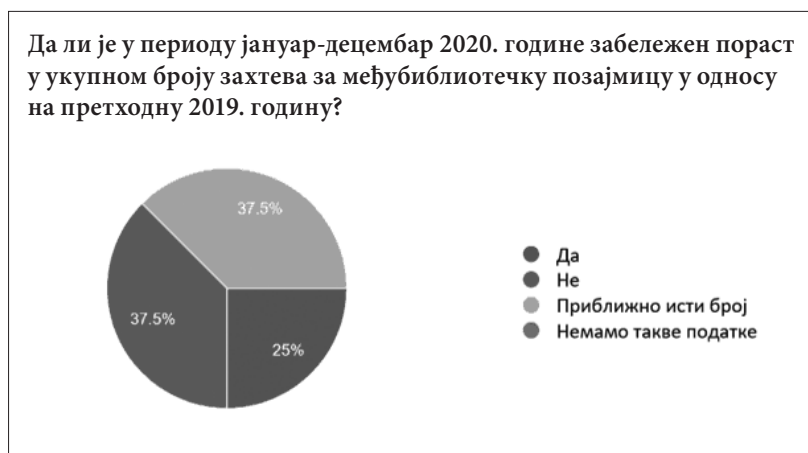

Слика 1: Домаће и иностране библиотеке – потребе за међубиблиотечком позајмицом током 2020. и 2021. године

Почетак 2020. године носи са собом смањење укупног броја захтева за међубиблиотечку позајмицу у погледу слања публикација у земљи и иностранству. Тај број је нижи током целе 2020. године у случају Народне библиотеке Србије, Националне и универзитетске библиотеке „Св. Климент Охридски” у Скопљу и Народне библиотеке „Св. Кирило и Методије” у Софији.

Пораст укупног броја захтева у периоду јануар–децембар 2020. године бележе Народна и универзитетска библиотека у Љубљани и Народна уни-

¹¹ Silvester Videtič, „Medknjižnična izposoja med epidemijo”, *Knjižničarske novice* 30, 3/4 (2020), https://knjiznicarske-novice.si/datoteka/kn-3-4-20-39.pdf/kn-3-4-20-39_1592308325443.pdf (преузето 8. 4. 2022).

Слика 2

верзитетска библиотека у Бањалуци. Национална и универзитетска библиотека у Сарајеву и Национална и свеучилишна књижница у Загребу у наведеном периоду имају приближно исти укупан број захтева за међубиблиотечку позајмицу у односу на период јануар-децембар 2019. године (Слика 2). Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски” у Скопљу не бележи пораст захтева,¹² како у периоду јануар–децембар 2020. тако и у истом периоду 2021. године.

У Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске 2021. година је активнија, као и код већине анкетираних библиотека. Укупан број захтева за међубиблиотечки позајмицу расте током 2021. године у националним библиотекама Словеније, Хрватске, Бугарске и Србије тако да уместо 25% за 2020. годину износи 62,5% у периоду јануар–децембар 2021. године (Слика 3).

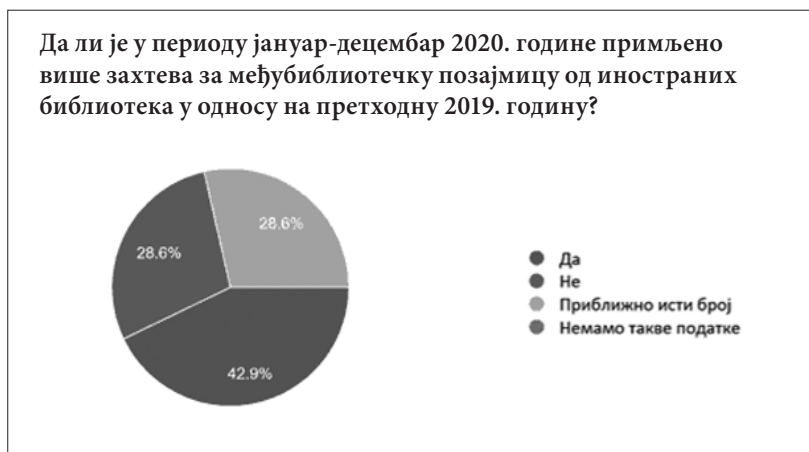
Иако је укупан број захтева за међубиблиотечку позајмицу у периоду јануар-децембар 2020. године био смањен, услед ограничења изазваних пандемијом заразне болести ковид-19, анкетирани библиотеке које у овом периоду 2020. године имају повећан број захтева за међубиблиотечку позајмицу од иностраних библиотека су националне библиотеке Словеније и Хрватске, што је случај и са Народном библиотеком Србије (Слика 4). Приближно исти број ових захтева имају националне библиотеке Северне

¹² Наводи се негативан одговор на питања повећања укупног броја захтева за међубиблиотечку позајмицу, затим броја захтева за умножавање грађе путем скенирања и фотокопирања.

Македоније и Бугарске, док је у библиотекама БиХ и Републике Српске долази до њиховог смањења.

Слика 3

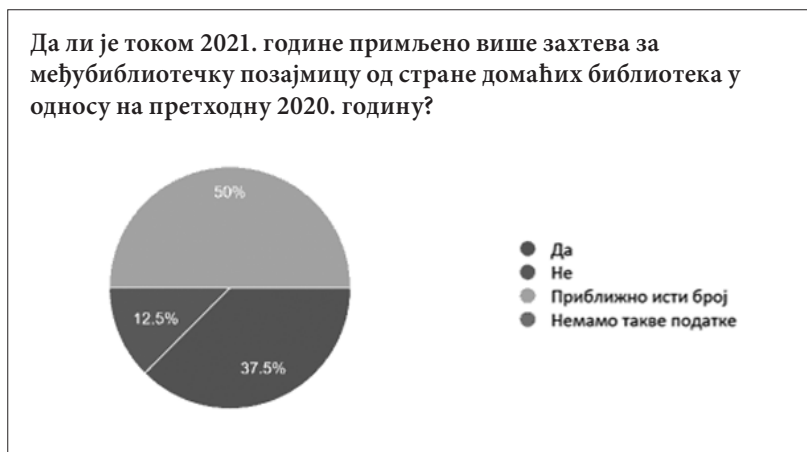
Слика 4

То што већина националних библиотека бележи пораст или је на скоро једнаком броју прошлогодишњих захтева од колега из иностранства, указује на чињеницу да су се домаће библиотеке у мањој мери обраћале својим националним библиотекама слањем захтева за међубиблиотечку позајмицу у периоду јануар–децембар 2020. године, што потврђују колеге из националних библиотека Словеније, Хрватске, Бугарске, Северне

Македоније и Србије. Једино колегинице из Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске у Бањалуци у својим извештајима имају пораст захтева од стране домаћих библиотека (Слика 5).

Слика 5

Слика 6

Током периода јануар–децембар 2021. године домаће библиотеке нормализују свој рад онолико колико епидемиолошка ситуација то дозвољава, па тако расте и број захтева њихових корисника (Слика 6). Корисници јавних и других библиотека све више имају потребе за грађом Народне библиотеке Србије, тако да током 2021. године расте број захтева за

међубиблиотечку позајмицу које домаће библиотеке упућују Народној библиотеци Србије. Са овим повећањем захтева домаћих библиотека сусрећу се и колеге из БиХ и Хрватске, док приближно исти број захтева као претходне године бележе колеге из Северне Македоније, Бугарске и Републике Српске.

Иностране библиотеке се током 2021. године у још већем броју обраћају Народној библиотеци Србије, а осим умножавања грађе, интересују се све више за позајмицу књига. Колеге из иностранства задовољне су услугама Народне библиотеке Србије које оцењују брзим и ефикасним. Такође, похваљени су напори колега на пословима дигитализације грађе Народне библиотеке Србије, који драгоцене фондове чине видљивим. Повећан број захтева за позајмицу од иностраних библиотека током периода јануар–децембар 2021. године имају и колеге из Словеније и Хрватске, док националне библиотеке БиХ и Републике Српске бележе смањење ове врсте захтева. Ситуација са захтевима ове врсте током периода јануар–децембар 2021. је потпуно иста као и 2020. године (Слика 4), где националне библиотеке Бугарске и Северне Македоније поново бележе приближно исти број захтева иностраних библиотека који им је упућен.

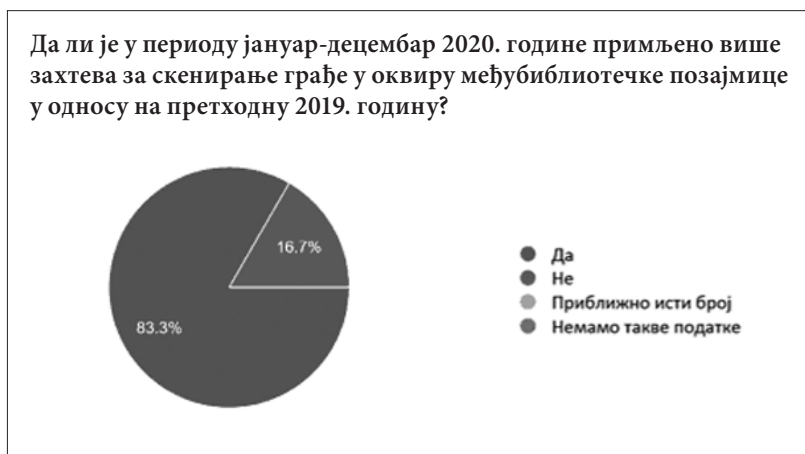
Умножавањe грађе за потребе међубиблиотечке позајмице током 2020. и 2021. године

Током периода јануар–децембар 2020. године повећан је и број захтева за скенирање и фотокопирање грађе путем међубиблиотечке позајмице корисника Народне библиотеке Србије, као и већине анкетираних националних библиотека осим Националне и свеучилишне књижнице у Загребу (Слика 7).

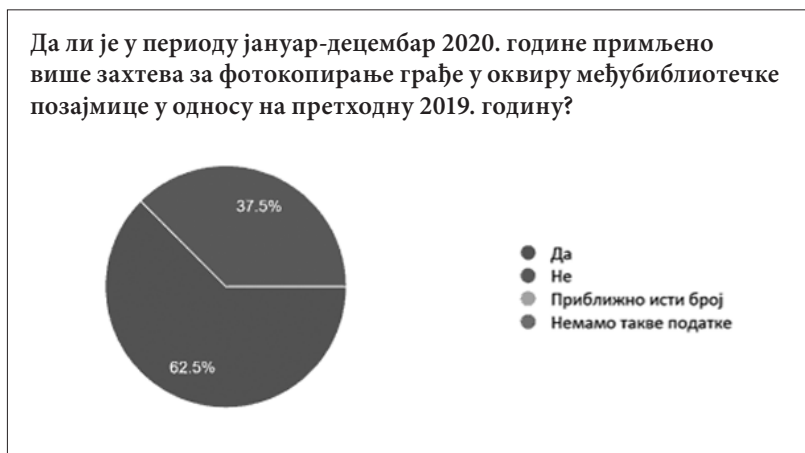
Исте 2020. године код већине библиотека забележен је и пораст броја захтева за фотокопирање грађе. Народна библиотека Србије није забележила повећање захтева међубиблиотечке позајмице за фотокопирање грађе током назначеног периода, као ни Национална и свеучилишна књижница у Загребу и Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски” у Скопљу (Слика 8).

Следеће 2021. године, у периоду јануар–децембар, ранија појава смањеног броја захтева за скенирање грађе у оквиру међубиблиотечке позајмице Националне и свеучилишне књижнице у Загребу се мења. Ова библиотека постаје већински део националних библиотека из региона код којих је уочена појава повећаног броја захтева за скенирање и фотокопирање грађе, али и захтева од стране иностраних и домаћих библиотека, као и у случају

Народне библиотеке Србије (Слика 9). Народна библиотека Србије је у периоду јануар–децембар 2020. године имала мањи укупан број захтева за међубиблиотечку позајмицу него у периоду јануар–децембар 2019. године, али је скоро двоструко више сарађивала са иностраним библиотекама¹³ него са домаћим, које су функционисале у складу са епидемиолошком ситуацијом.

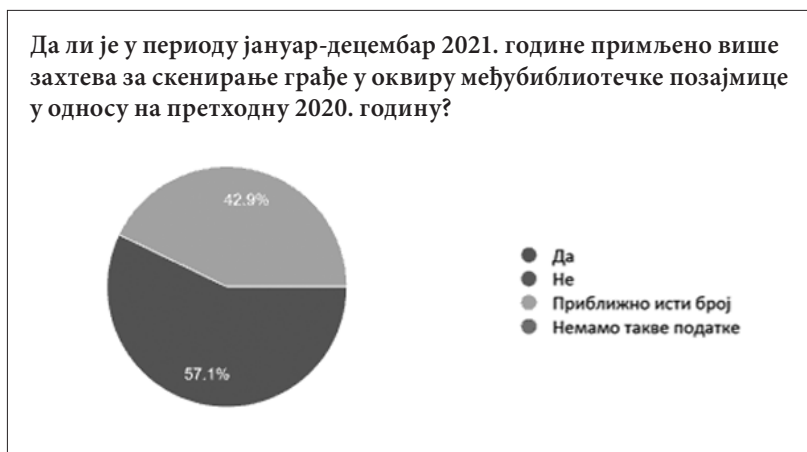

Слика 7

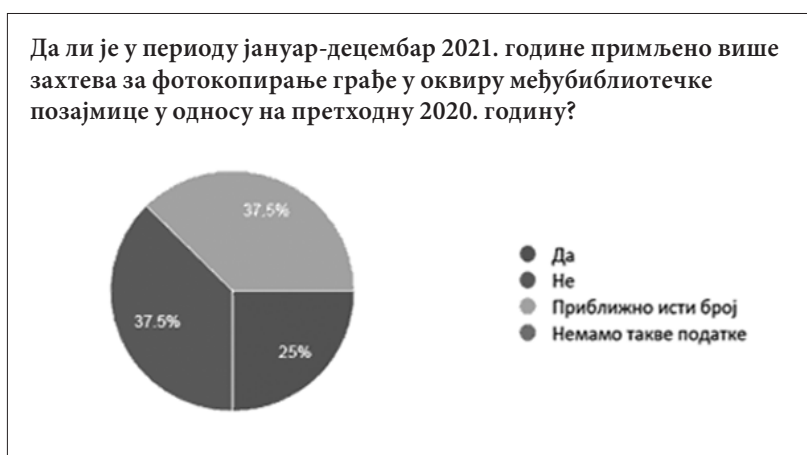
Слика 8

¹³ НБС је од иностраних библиотека најчешће примала захтеве за међубиблиотечку позајмицу који су се тицали скенирања чланака или делова монографских публикација, ређе фотокопирања грађе.

Слика 9

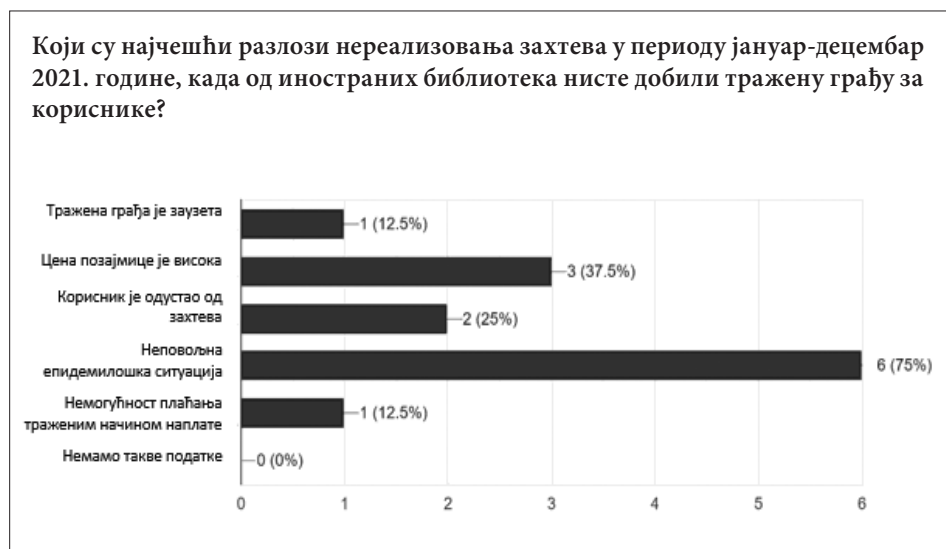
Број примљених захтева за фотокопирање грађе за потребе међубиблиотечке позајмице је у периоду јануар–децембар 2021. године у благом је порасту у односу на 2020. Пораст ове врсте захтева наводе колеге из Словеније и Хрватске док је приближно исти број захтева за фотокопирање грађе у периоду јануар–децембар 2021. године стигао колегама из Бугарске, Босне и Херцеговине и Републике Српске. Националне библиотеке Србије и Северне Македоније забележиле су смањење ове врсте захтева за међубиблиотечку позајмицу (Слика 10).

Слика 10

Проблеми реализације захтева за међубиблиотечку позајмицу током 2020. и 2021. године

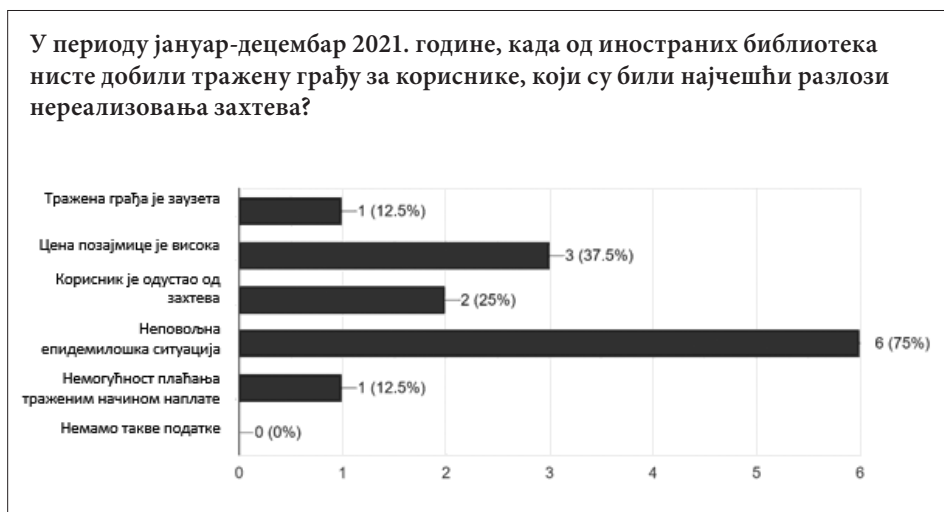
Са побољшањем епидемиолошке ситуације у периоду јануар–децембар 2021. године, међубиблиотечка позајмица се усталила тако да није дошло до пораста броја нереализованих захтева ни код једне од анкетираних библиотека. Најчешћи разлог нереализовања захтева који националне библиотеке окружења наводе у ситуацијама када нису добиле тражену грађу јесте неповољна епидемиолошка ситуација у њиховом региону, што је случај и са библиотекама у Европи којима су упућени захтеви за међубиблиотечку позајмицу, али и ван ње (Слика 11).

Слика 11

То је био најчешћи разлог са којим су се све колеге барем једном сусреле током рада у овом периоду. Остали разлози били су цена позајмице, као и немогућност плаћања траженим начином наплате. Могућност електронског плаћања услуга међубиблиотечке позајмице представља олакшавајућу околност у многим ситуацијама, што неким колегама представља препреку јер њихова библиотека не нуди ту могућност. Међутим, неки од позитивних примера из праксе показују да колеге из иностранства не инсистирају увек на наплати позајмице и истичу да у тешким временима попут овог периода треба имати међусобног разумевања. Уколико је

тражена грађа била заузета, позајмица се одгађала до тренутка када она постане доступна, ако је тада и даље потребна кориснику и он није одустао од захтева. Колеге из Народне и универзитетске библиотеке Словеније наводе ауторска права као препреку у реализацији захтева међубиблиотечке позајмице,¹⁴ што је био један од најчешћих разлога нереализовања захтева током 2021. године, када нису могли да добију грађу за коју су упутили захтев (Слика 12).

Слика 12

Једна од потешкоћа која се јавила током пандемије јесу и нови царински прописи везани за слање књига у иностранство, али и пријем истих путем међубиблиотечке позајмице, који су у великој мери утицали на обављање ових послова, као и других који се тичу размене књига са библиотекама из иностранства. Колеге из региона међусобно су комуницирале и по овом питању трудећи се да превазиђу ситуацију и помогну једни другима како би корисници могли да дођу до потребне грађе из друге земље.

Све колеге националних библиотека из региона, као и колеге Националне библиотеке Бугарске слажу се у једном, а то је да су јако задовољни реализацијом међубиблиотечке позајмице са иностраним библиотекама

¹⁴ Silvester Videtič, „Medknjižnična izposoja med epidemijo”, *Knjižničarske novice* 30, ¾ (2020), https://knjiznicarske-novice.si/datoteka/kn-3-4-20-39.pdf/kn-3-4-20-39_1592308325443.pdf (преузето 8. 4. 2022).

у периоду пандемије током 2020. и 2021. године. Истакнута је добра сарадња са библиотекама бивших југословенских република, где библиотекари наводе да су им веома значајна настојања колега који се труде да изађу у сусрет једни другима. Оно што колегама значи у комуникацији је и помоћ око проналажења потребне грађе. Веома позитивно су оцењени напори библиотекара да помогну и преусмере захтев колега оним библиотекама у њиховој земљи где је тражена грађа доступна. Колеге из Словеније истичу да су, поред позајмице путем OCLC Resource Sharing мреже Онлајн компјутерског библиотечког центра, јако задовољни и брзом и ефикасном међубиблиотечком позајмицом са Народном библиотеком Србије, која је за време пандемије, према њиховој оцени, јако добро функционисала.

Закључак

Библиотеке су током 2020. и 2021. године имале тежак период прилагођавања новим условима у којима је било неопходно обављати свакодневне послове. Свака од националних библиотека имала је свој режим рада усклађен са тренутном епидемиолошком ситуацијом у земљи. Према подацима који су прикупљени од стране Конференције директора националних библиотека Европе – CENL-а, а који се односе на период март–новембар 2020. године, све европске националне библиотеке су на сличан начин приступиле организацији пословања и одређивању приоритета. Они запослени који су могли да обављају послове ван библиотеке, били су упућивани на рад од куће, као и запослени који припадају осетљивим групама. Национална библиотека Немачке, један је од примера добре праксе, сачинивши своју групу за управљање у кризним ситуацијама која се састојала од генералног директора Библиотеке, затим директора Библиотеке са локацијом у Франкфурту и Лајпцигу, чланова Управног одбора, синдиката и других релевантних доносилаца одлука.¹⁵

Услуге библиотека пресељене су у онлајн окружење, у складу са могућностима и развијеношћу сопствених дигиталних ресурса. Дигиталне библиотеке националних библиотека бележе велики пораст посећености у време пандемије и тзв. „закључавања”, као и позајмица е-књига и коришћење

¹⁵ Драгана Милуновић, „Библиотека од куће: Националне библиотеке Европе током пандемије заразне болести COVID-19”, *Гласник Народне библиотеке Србије* 20, 23 (2021), <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/10/12-Dragana-Milunovic.pdf>. (преузето 15. 4. 2022).

могућности удаљеног приступа информационим ресурсима библиотеке.¹⁶ Многе библиотеке, попут градских у Хрватској користе платформе за позајмицу електронских књига. Нажалост, колеге националних библиотека нашег окружења у оквиру анкете и питања које је везано за разлоге нереализовања захтева за међубиблиотечку позајмицу наводе ауторска права као препреку у раду, а која се тичу и онлајн доступности књига које нису у јавном домену. Још једном је истакнута потреба да се размотре питања ауторских права у електронском окружењу. За библиотекарe у Хрватској 2020. година била је веома захтевна јер су своје функционисање морали да прилагоде и ванредној ситуацији која их је задесила услед два разорна земљотреса. Тада су страдале или су оштећене многе установе културе, међу њима и библиотеке, а мања оштећења претрпела је и Национална и свеучилишна књижница у Загребу.¹⁷ Иако су се суочили са ванредним стањем услед пандемије заразне болести ковид-19 као и земљотресом, међубиблиотечка позајмица Националне и свеучилишне књижнице у Загребу имала је висок степен успешности по питањима повећања захтева за међубиблиотечку позајмицу, као и реализовање захтева за умножавање грађе.

Сумирајући резултате анкете, примећује се опште повећање захтева за умножавање грађе скенирањем и фотокопирањем, како током периода јануар–децембар 2020, тако и током истог периода 2021. године код скоро свих националних библиотека. То је нарочито карактеристично за 2020. годину када су готово све анкетиране националне библиотеке, Словеније, Хрватске, Републике Српске, Босне и Херцеговине, Бугарске и Србије имале повећање ове врсте захтева, док је национална библиотека Македоније једина имала смањење захтева за скенирање грађе. Потреба за фотокопираном грађом нешто је мање изражена (до повећања ове врсте захтева током 2020. године долази код 62,5% анкетираних библиотека, док повећање захтева за скенирање грађе исте године има 83,3% библиотека). Иако је узорак испитиваних библиотека мали, може се увидети да корисници дају предност дигиталним садржајима, брзини доласка до потребних података и лакоћи коришћења, и спремни су да за овај комфор плате више. Као што се могло видети, захтеви за фотокопирање грађе су у

¹⁶ Damjana Vovk, „Pričakovano presenečenje: SARS-CoV-2 in izvajanje knjižničnih storitev v Narodni in univerzitetni knjižnici”, *Knjižničarske novice* 30, ¼ (2020), <https://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/file/pdf/kn-3-4-20-28.pdf>. (preuzeto 8. 4. 2022).

¹⁷ Alka Stropnik, „Dva u jedan – pandemija i potres u knjižnicama na području Hrvatske”, *Читалиште* 20, 39 (2021), https://citaliste.rs/casopis/br39/stropnik_alka.pdf (preuzeto 10. 4. 2022), doi:10.19090/cit.2021.39.25-34.

првој години пандемије забележили пораст (62,5%) у односу на претходну 2019. годину, али иако је цена ове врсте услуга нижа, корисници се више опредељују за дигиталну верзију умножене грађе, а већи проценат скениране грађе можемо приписати и једном виду епидемиолошких мера. Током истог периода 2021. године, број библиотека у којима је присутно повећање захтева за фотокопирање грађе у односу на претходну 2020. годину пада на 25% (57,1% библиотека има повећање захтева за скенирање грађе током 2021. године), тако да је јасно шта корисници желе и очекују од библиотеке. Њима је важна брза информација прихватљивог формата који омогућава лако коришћење и мобилност.

Важан део овог истраживања представљају подаци о проблемима са којима су се суочавале националне библиотеке, односно колеге задужене за међубиблиотечку позајмицу, у случају када нису успели да добију тражену грађу из иностраних библиотека. Очекивано, највећи проценат односи се на лошу епидемиолошку ситуацију нашег региона, са чиме се суочило 62,5% библиотека. Неки од осталих разлога које је важно истаћи су висока цена позајмице (25%) и немогућност плаћања траженим начином наплате (12,5%), као и препрека у виду ауторских права (12,5%). Цена позајмице често је фиксна, али на њу утиче и врста захтева (она се формира како би покрила трошкове библиотеке која пружа услуге међубиблиотечке позајмице – трошкове умножавања грађе, поштарину и сл.). Током трајања пандемије дешавало се да колеге не желе да наплате за услуге које је пружила њихова библиотека, већ бесплатно уступају тражени материјал.¹⁸ То је у неким ситуацијама решавало проблеме високе цене, као и немогућности плаћања траженим начином. Могућност електронског плаћања услуга међу библиотекама из различитих земаља веома је важна, како би послови, попут плаћања услуга међубиблиотечке позајмице, били несметано обављани. За потребе плаћања услуга међубиблиотечке позајмице библиотекама су на располагању и ИФЛА ваучери који представљају јединствено средство плаћања. На крају, има и оних библиотека које у погледу међубиблиотечке позајмице функционишу по принципу реципроцитета, и радо ће пружити своје услуге у истој мери како би избегли формалности око плаћања.

Проблем ауторских права свуда је присутан, па је и међубиблиотечка позајмица погођена овом врстом проблема, тако да је, рецимо, немогуће умножити монографску публикацију више од одређеног процента уколико

¹⁸ Ова ситуација није одлика само периода пандемије, већ су колеге и раније имале разумевања за потешкоће у плаћању или високу цену позајмице.

је то захтевом тражено. Решење за то било би слање књиге у физичком облику, међутим у претходних неколико месеци, тачније од краја 2021. године, овај начин међубиблиотечке позајмице умногоме је отежан (у одређеном периоду слање библиотечке грађе Народне библиотеке Србије у сврхе међубиблиотечке позајмице било је потпуно обустављено, али наша национална библиотека није једина која је имала ове потешкоће). Све библиотеке бивших југословенских република, као и друге библиотеке Европе суочиле су се са променама у царинским прописима земаља које нису чланице Европске уније. Дешавало се да враћене књиге стоје на царини земље оне библиотеке којој се враћају или да пошиљка библиотеке буде одмах враћена због непотпуне обимне документације. У питању су нови царински прописи, односно нови Царински закон који је библиотеци донео доста непознаница и у неким тренуцима зауставио пословање у погледу међубиблиотечке позајмице, али и размене књига, подразумевајући попуњавање додатних декларација, образаца и изјава за реализацију само једног од мноштва захтева.

Како би се сагледала шира слика постојећих проблема са којима се сусрећу колеге током обављања послова међубиблиотечке позајмице, потребно је урадити ову врсту анализе на већем броју библиотека. Повезаност послова у библиотеци и сарадња неопходни су да се достигне повољан квалитет рада. Међусобна сарадња, разумевање и ангажовање по питањима новонасталих проблема може помоћи у превазилажењу тешкоћа како би функционисање међубиблиотечке позајмице било побољшано.

Literatura:

1. Milunović, Dragana. „Biblioteka od kuće: Nacionalne biblioteke Evrope tokom pandemije zarazne bolesti COVID-19.” *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 20, 23 (2021): 127–139, <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/10/12-Dragana-Milunovic.pdf>. (preuzeto 15. 4. 2022). (na ćirilici)
2. Milunović, Dragana. „Narodna biblioteka Srbije u uslovima vanrednog stanja proglašenog povodom pandemije zarazne bolesti Kovid-19”. *Bibliotekar* 62, 2 (2020): 33–43, <https://bds.rs/bibliotekar/index.php/1/article/view/bibliotekar-2020-62-2-3/pdf> (preuzeto 15. 4. 2022), doi 10.18485/bibliotekar.2020.62.2.3. (na ćirilici)
3. „Naredba o proglašenju epidemije zarazne bolesti KOVID-19”, *Sl. glasnik RS* br. 37 (2020), <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/naredba/2020/37/1/reg> (preuzeto 8. 4. 2022). (na ćirilici)

4. Nikolić, Ana i Tijana Lovre, „Rad sa korisnicima tokom pandemije Kovida 19: iskustvo Narodne biblioteke Srbije”. U *Biblioteka od kuće: izazovi i mogućnosti organizacije bibliotечkih usluga tokom pandemije: zbornik radova*, ur. Violeta Stojmenović, 23–37. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Leskovac: Narodna biblioteka „Radoje Domanović”, 2021. (na ćirilici)
5. Stropnik, Alka. „Dva u jedan – pandemija i potres u knjižnicama na području Hrvatske”. *Čitalište* 20, 39 (2021): 25–34, https://citaliste.rs/casopis/br39/stropnik_alka.pdf (preuzeto 10. 4. 2022), doi:10.19090/cit.2021.39.25-34.
6. Videtić, Silvester. „Medknjižnična izposoja med epidemijom”. *Knjižničarske novice* 30, ¾ (2020), https://knjiznicarske-novice.si/datoteka/kn-3-4-20-39.pdf/kn-3-4-20-39_1592308325443.pdf (preuzeto 8. 4. 2022).
7. Vovk, Damjana. „Prićakovano presenećenje: SARS-CoV-2 in izvajanje knjižničnih storitev v Narodni in univerzitetni knjižnici”, *Knjižničarske novice* 30, ¾ (2020), <https://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/file/pdf/kn-3-4-20-28.pdf>. (preuzeto 8. 4. 2022).

Bogdanović V. Biljana

National Library of Serbia, Belgrade

biljana.bogdanovic@nb.rs

INTERLIBRARY LOAN SERVICE OF THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA AND NATIONAL LIBRARIES IN THE REGION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Summary: Since the appearance of the first cases of COVID-19 in 2020, the functioning of almost all institutions has been stopped and re-established after a while with great precautions. Due to COVID-19 pandemic-induced restrictions, the provision of interlibrary loan services has become even more important. Accessibility to libraries has been the priority, as well as the engagement of librarians in dealing with their everyday tasks according to the epidemiological situation. This paper presents the results of a short survey conducted from the end of March 2022 to the beginning of April 2022. In addition to the National Library of Serbia, national libraries from Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Republika Srpska, Montenegro, North Macedonia, and Bulgaria were invited to participate. This survey deals with organizational issues of providing this type of library service during the period January–December 2020, as well as the same period of 2021.

Keywords: interlibrary loan, national libraries, pandemic, COVID-19, work from home.

Примљено: 20. априла 2022.

Исправке: 24. маја 2022.

Прихваћено: 7. јуна 2022.